

TULVIA JA TULIKIVEÄ

Maailmanlopun tematiikka ilmastokeskustelussa

Marko Meretvuo

JOHDANTO

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää maailmanloppuun liittyvien teemojen esiintymistä ilmastonmuutosta koskevassa keskustelussa sekä niiden mahdollisia seurannaisvaikutuksia.

Tutkimuksen tuloksena julkisesta keskustelusta tunnistettiin samanlaisia tunnuspiirteitä, joita on uskonnollisessa eskatologiassa. Aiheeseen liittyen havaittiin yhä enenemässä määrin liittyvän myös muita kultillisia piirteitä. Lisäksi tunnistettiin useita vaaratekijöitä, joita maailmanlopusta puhumiseen tässä yhteydessä liittyy.

Tutkimus on erityisen relevantti nyt, kun lasten ilmastoahdistus lisääntyy, Elokapina-liikkeen kaltaiset ääriyhmät ovat aktivoituneet näkyvästi ja ilmastohätätilasta puhutaan hallitustasolla asti. Elokapina-liike voidaankin nähdä eräänlaisena lopputulemana pitkään jatkuneesta maailmanloppuun viittaavan tematiikan käyttämisestä ilmastokeskustelussa, sillä liike katsoo ilmastonmuutoksen olevan ihmiskunnalle eksistentiaalinen uhka¹.

TIIVISTELMÄ

Maailmanlopun tematiikkaa on käytetty kautta aikojen uskonnollisen ja poliittisen keskustelun yhteydessä. Maailmanlopun tematiikka nousee vahvasti esiin myös nykyisessä ilmastokeskustelussa.

Maailmanlopun teemojen käyttämisen motiiveja:

- Usko ilmastonmuutoksen aiheuttamaan maailmanloppuun
- Ilmastotoimien tärkeyden korostaminen
- Taloudelliset ja poliittiset motiivit

Maailmanlopun teemojen käyttämisen seurauksia:

- Ilmastoahdistus ja pahimmillaan ekoterrorismi
- Ylimoitettut ilmastotoimet
- Ilmastopoliitikan uskottavuuden heikkeneminen

Tutkimuksen toteutus

Aiheen asettamiseksi oikeaan viitekehukseen tuli ensin tutkia apokalyptisen tematiikan tunnuspiirteitä uskonnoissa ja esiintymistä historiassa. Tämän jälkeen etsittiin tutkimuskysymyksen mukaisesti olisiko samanlaisia tunnuspiirteitä löydettävissä ilmastonmuutokseen liittyvästä keskustelusta. Tutkimusaineiston analysointi toteutettiin diskurssianalyysin periaatteita noudattaen, käyttäen aineistona suomenkielistä keskustelua 1990-luvulta alkaen nykyhetkeen asti. Aineiston poiminta toteutettiin internetin hakukonehakuina kolmea hakukonetta käyttäen ja erilaisten hakusanojen yhdistelminä. Tutkimuksen validiteettia arvioitaessa tulee ottaa huomioon, että esimerkiksi sosiaalisen median käyttö ja päivälehtien uutisten vieminen internetiin on lisääntynyt koko ajan tutkimusjakson alusta kohti nykyhetkeä. Tästä johtuen hakukoneilla tehty tutkimus saattaa antaa ilmiöstä osittain vääran kuvan: relevantteja löydöksiä saattaa siis olla olemassa enemmän myös tutkimusjakson alkua ajoilta, mutta niitä ei ole löydettävissä internetistä. Tästä johtuen tutkimuksen tuloksissa ei tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä apokalyptisen tematiikan määrällisestä esiintymisestä julkisessa keskustelussa, vaan keskitytään tulkitsevan ja retorisen diskurssianalyysin mukaisesti fokalisaation, teemaprogression, makropropositioiden, modaalisuuden, retoristen rakenteiden ja implisiittisten oletusten analysoinnin tuottamiin löydöksiin.

Maailmanlopun uskomuksia

Maailmanlopulla on uskonnoissa merkittävä asema. Teema on löydettävissä monista uskonnoista aina muinaisaikojen myyteistä kristinuskoon ja uususkontoihin asti. Maailmanloppu voidaan uskonnoista riippuen nähdä joko täydellisenä ja lopullisena tai mullistusta seuraavana, uudenlaisen elämän alkuna. Kristillisessä perinteessä apokalyptiset teemat tulevat parhaiten esille Danielin ja Hesekielin kirjoissa sekä Johanneksen ilmestyksessä. Kuvaukset nälänhädästä, rankkasateista ja vedenpaisumuksista, maanjäristyksistä, tähtien putoamisesta taivaalta ja jokien muuttumisesta vereksi ovat kiehtoneet mielikuvitusta kautta historian. Uudessa testamentissa apostoli Paavali kirjoittaa lopun ajoista kirjeissään tessalonikalaisille, joista ensimmäinen on kirjoitettu todennäköisesti vuonna 49 jaa. Kirjeet osoittavat, että lopun aikoja sekä pelättiin että odotettiin, toisivathan ne tullessaan paitsi paljon pahaa, myös Jeesuksen toisen tulemisen ja ikuisen elämän vanhurskaille.

Näihin Raamatun kirjoituksiin perustuen esitti saksalainen matemaatikko ja astrologi Johannes Stöfler maailmanlopun olevan tulossa suuren tulvan muodossa vuonna

1524. Ennustus sai aikaan yleistä paniikkia ja jotkut alkoivat rakentaa erilaisia lauttoja ja ”arkkeja” selvittääkseen tulvasta. Vuonna 1666 tapahtuneen Lontoon palon nähtiin olevan osa maailmanlopun tapahtumia. 1700-luvun lopussa Joanna Southcott -niminen kotiapulainen, joka myöhemmin väitti olevansa raskaana ja synnyttävänsä uuden Messiaan, alkoi kuulla ääniä, jotka ennustivat vuosisadan vaihteen nälänhädän. Southcott kirjoitti aiheesta kirjoja ja sai jopa satatuhatta seuraajaa, kuten myös William Miller, joka esitti maailmanlopun tulevan vuonna 1843. Kyseiseen vuoteen tultaessa hän siirsi ajankohtaa vuodella eteenpäin, kun ilmeisiä merkkejä viimeisistä ajoista ei ollut havaittavissa. Vuonna 1910 Halley'n komeetta aiheutti maailmanlopun pelkoa, kun komeetan pyrstöstä vapautuvien myrkykaasujen ajateltiin tuhoavan koko ihmiskunnan.²

Myöhemmin 1900-luvulla maailmanlopun uskomuksista on aiheutunut äärimmäisiä seurauksia. Vuonna 1978 lähes 900 ihmistä surmasi itsensä Kansan temppelin joukkoitsemurhassa Guyanassa. Vuonna 1997 kolmekymmentäyhdeksän Taivaan portti -lahkon jäsentä surmasi itsensä. Nämä, kuten myös yhdysvaltalainen Daavidin oksa ja japanilainen Korkein totuus -lahko toimivat maailmanlopun odotusten motivoimana. Sittemmin ääri-islamistinen ISIS-järjestö on hyödyntänyt retoriikassaan apokalyptisia teemoja.³

Uskonto ja politiikka

Uskonnollisen keskustelun lisäksi maailmanlopun tematiikkaa on hyödynnetty poliittisessa retoriikassa jo kristinuskon alkua ajoista alkaen. Tuolloin uskonnon ja politiikan välinen rajanveto ei ole ollut yhtä selväpiirteistä kuin nykyajan. Historiasta on myös tunnistettavissa apokalyptisten teemojen hyödyntämistä vallitsevia auktoriteetteja vastaan jopa aggressiivisilla tavoilla. Esimerkiksi Englannin sisällissodan aikana radikaalit protestantit samaistivat kuningas Charles I:n antikristukseen ja Englannin kirkon Ilmestyskirjan petoon⁴. Tämä retoriikka antoi oikeutuksen väkivaltaiselle ekstremismille, sillä koko maailman kohtalon ollessa panoksena voitiin tarkoituksen nähdä pyhittävän kaikki keinot. Kysymykseksi jää, oliko tässä tapauksessa kyse vilpittömästä uskosta vai tarkoitushakuisesta retoriikasta.

Myöhemmin samaa retoriikkaa on hyödynnetty poliitikassa symbolisesti, irrotettuna uskonnollisesta kontekstista. Esimerkiksi Yhdysvaltojen presidenteistä Abraham Lincoln, Theodore Roosevelt, George W. Bush ja Donald Trump ovat kaikki käyttäneet apokalyptistä tematiikkaa. Yhdysvaltojen sisällissota, toinen maailmansota, syyskuun 11. päivän terrori-iskut ja valtion tilanne ylipäätään ovat ol-

leet asiayhteyksiä, jotka mainitut presidentit ovat nostaneet sellaisiksi ”kohtalon kysymyksiksi”, että niiden on katsottu edellyttäneen maailmanloppuun viittaavien teemojen hyödyntämistä.⁵ Viimeisimpänä Yhdysvaltain presidenteistä Joe Biden on käyttänyt samaa tematiikkaa puhuessaan ilmastomuutoksesta eksistentiaalisena uhkana.

Ilmastomuutos maailmanloppuna

Tutkimuksessa havaittiin, että ilmastoon ja ympäristöön liittyvää apokalyptista tematiikkaa on löydetävissä jo ajalta, jolloin ilmaston lämpenemisen sijaan oltiin huolestuneita ilmaston kylmenemisestä ja 1980-luvulta alkaen otsonikadosta. Otsonikerroksen ohenemiseen liittyvä keskustelu vaihtui ilmaston lämpenemisestä puhumiseen 1990-luvun puolivälissä, jolloin hallitustenvälinen ilmastopaneeli IPCC esitti, että odotettavissa oleva 1,5-3 asteen ilmaston lämpeneminen johtuu ihmisen aiheuttamista kasvihuonekaasujen päästöistä. Tuolloin alettiin puhua ns. kasvihuoneilmioistä. Apokalyptiset, suoraan maailmanloppuun viittaavat teemat olivat kuitenkin 1990-luvulla ja 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä enimmäkseen marginaalisia, ja niiden käyttöä esiintyi erilaisten ympäristöaktivistien keskuudessa.

Ilmastomuutosta koskevan tutkimuksen lisääntymisen myötä 2010-luvulla teeman voidaan havaita siirtyvän osaksi yleistä keskustelua ja nousevan lehtien otsikoihin myös Suomessa. Puheet maailmanlopusta⁶, ajan loppumisesta⁷, kohtalon kysymyksestä⁸, viimeisistä varoitusmerkeistä⁹ ja ihmiskunnan tulemisesta tiensä päähän¹⁰ näkyvät nykyhetken tultaessa yhä enemmän aiheeseen liittyvässä uutisoinnissa, kolumneissa ja jopa tieteellisissä tutkimusartikkeleissa¹¹. Kuitenkin 2020-luvun puolella voidaan havaita osan tutkijoista alkavan vastustaa tematiikan käyttämistä, sillä sen katsotaan olevan paitsi epätieteellistä, myös vaarantavan suuren yleisön suhtautumisen ilmastotoimiin, kun vuosien kuluessa havaitaan, ettei maailmanloppua tullutkaan¹².

Maailmanlopun tunnuspiirteet

Uskontoihin liittyvässä eskatologiassa on tunnistettu apokalyptisten teemojen osalta tiettyjä tunnuspiirteitä. Näitä ovat mm. seuraavat:

- Kataklysmisyys eli mullistavuus, mikä tarkoittaa käytännössä visuaalisesti vahvaa kuvastoa tuhosta ja kärsimyksestä, ja missä aika jakautuu dualistisesti aikaan ennen ja jälkeen mullistuksen.

- Pahan päätyminen, eli maailmanlopun tapahtumat merkitsevät päätepidettä pahaksi koetun tahon tai asian toiminnalle, joka voi olla joko maallinen, ylläluonnollinen tai molempia.
- Ilmestysellisyys, eli maailmanlopun tapahtumat paljastavat aiemmin tunnistamattomia merkityksiä siitä, miten asiat ovat olleet ja miten niiden tulisi olla.¹³

Kaikki nämä tunnuspiirteet on löydetävissä myös ilmastomuutokseen liittyvästä apokalyptisesta tematiikasta. Kataklysmisyys tulee esille paitsi keskusteluun sisältyvässä suusanallisissa kuvailuissa, myös visuaalisesti aiheesta tehdyissä dokumenttielokuvissa ja artikkelikuvissa. Pahan päättymisen teema on tunnistettavissa keskustelun piirteistä, joissa syyllisiksi ilmastomuutokseen leimataan joko rahanahneet teollisuusyhtiöt, kaupallisuuteen ja kulutukseen perustuva länsimainen elämäntapa tai ilmastomuutosta ilmiönä kritisoivat ”ilmastodensalistit”. Yhä enenemässä määrin syyllisiksi mielletään myös ne tavalliset ihmiset, jotka eivät sinänsä kiellä ilmastomuutosta tai sen haittavaikutuksia, mutta joiden koetaan vastustavan tarpeelliseksi katsottuja ilmastotoimia.

Ilmestysellisyys on viime aikoina noussut yhä enemmän esille, kun ilmastotoimet ja kestävä kehitys on alettu yhdistää sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja köyhyyden vähentämisen kaltaisiin hankkeisiin. Keskustelu vaikuttaa ammentavan näiltä osin vahvasti marxilaisesta kapitalismin kritiikistä. Tämä teema on – joskin toisinaan implisiittisesti – havaittavissa keskustelunkuluissa, joissa ilmasto oletetusti tuhoavat Eurooppalaiset ja Pohjois-Amerikkalaiset yhtiöt nähdään samalla maailman köyhimpien väestöryhmien riistäjinä, ja joissa ilmastotoimiin liitetään pyrkimys siirtää varallisuutta globaalilla tasolla köyhille väestöryhmille. Tältä osin ilmastokeskustelu yhdistyy laajempaan diskurssiin ihmisoikeuksista ja tasa-arvosta, jonka taustalla ovat poliittiset motiivit varallisuus- ja tulo-rakenteiden uudelleenjärjestelystä.

Kuten uskontoihin, myös ilmastomuutokseen liittyvä maailmanloppu tarjoaa ymmärrettävissä olevia selityksiä monimutkaisiin tapahtumiin. Uskontojen kontekstissa kaikki aikansa luonnonilmiöt ja yhteiskunnalliset tapahtumat on liitetty kokemukseen lopun ajoista. Samoin ilmastomuutoksen osalta kaikki mahdolliset säätilat hellejaksoista koviin pakkasiin, maanjäristyksistä tulivuorenpurkauksiin¹⁴ ovat tutkimuksen mukaan herättäneet keskustelua niiden mahdollisesta yhteydestä ilmastomuutokseen, vaikka aina tällaisille viittauksille ei ole ollut tieteellistä tai tilastollista perustetta. Ilmastomuutoksen aiheuttamaan maailmanloppuun uskovat näyttävät saavan niistä vahvis-

tusta uskomuksilleen, ja jokainen mahdollinen poikkeama säätilassa saatetaan nähdä osoituksena ilmastonmuutoksen kiihtymisestä ja lähestymässä olevasta katastrofista.

Myös kuviteltavissa olevat apokalyptiset skenaarit vaihtelevat diskurssissa äärimmäisestä kuumuudesta äärimmäiseen kylmyyteen, raamatunkaltaisesta vedenpaisumuksesta täydelliseen aavikoitumiseen asti. Aivan samoin kuin uskonnollisessa eskatologiassa, maailman sanotaan vuoroin ”palavan tuleessa” tai ”hukkuvan veteen”, viitaten mm. Yhdysvaltojen ja Australian metsäpaloihin sekä tutkimuksiin ilmastonmuutoksen aiheuttamasta merenpinnan noususta. Tältä osin keskustelussa on uskonnollisen divinaation eli ennustamisen ja ennusmerkkeihin perustuvan profetoinnin piirteitä.

Ilmastonmuutos pelastusoppina

Uskonnollisessa eskatologiassa on aina kyse yhtä paljon tuhoutumisesta kuin myös pelastuksesta: vaikka maailma tuhoutuu, voivat uskonnon sanoman vastaanottaneet ja sen mukaisesti eläneet pelastua joko tämän- tai tuonpuoleisessa. Ilmastonmuutosdiskurssissa apokalyptiset teemat näyttäytyvätkin tuhoprofetioiden ohella myös pelastusopillisina saarnoina: ne antavat ihmiskunnalle ohjeita siitä, miten maailmanlopun tapahtumat voidaan vielä estää tai niiden vaikutusta rajoittaa. Yksilötasolla nämä ohjeet muistuttavat toisinaan uskonnollisten liikkeiden käyttämää, fyysisen ahdingon aiheuttamista itselle pidättyväisyyden kautta, millä konkretisoidaan liikkeessä mukana olevien psykologista kokemusta siitä, että ”tehdään itse jotakin”. Tämä toimii tapana erottautua ”niistä toisista”, jotka eivät ole vastaanottaneet tai ymmärtäneet sanomaa, ja elävät siten vielä väärin elämäntapojen mukaisesti. Eräänlainen kärsimyksen tarve näyttääkin olevan tyyppillistä sekä uskontoihin että ilmastonmuutokseen liittyvissä maailmanlopputeorioissa: molemmissa kärsiminen ja mukavuuksista luopuminen näyttävät väistämättöminä, maailman viimeisiin aikoihin liittyvinä asioina. Siinä missä uskontojen maallisesta luopuminen tarkoittaa samalla hengellisen elämän painottamista, viittaa se ilmastokeskustelussa luopumiseen totutusta elämäntavasta, esimerkkeinä vaikkapa autoilu, matkustaminen tai lihansyönti.

Ero useimpiin uskontoihin tulee selvimmin esille siinä, että ilmastonmuutoksesta seuraava maailmanloppu ei ole väistämätön vaan on vielä estettävissä, mikäli kaikki vain toimivat profetiaa julistavien neuvomalla tavalla. Sama logiikka koski myös kylmän sodan aikaista ydinaseapokalypsiä, jota voidaan pitää oman aikansa maailmanlopun uskomuksena. Sittemmin maailmanlopun on ilmastonmuutoksen lisäksi väitetty tulevan mm. tekoölyn,

antibiooteille resistenttien bakteereiden tai pandemian myötä. Nämä maailmanlopun pelot ovat tietenkin johdettavissa objektiivisen todellisuuden faktoihin pohjautuvista, kuvitelluista kehityskuluista, eivätkä siten edellytä uskonnosta yliluonnollisiin tekijöihin. Niitä voidaan siten pitää modernin ajan sekularisoituneita uskontoina, joita ohjaa sama eskatologinen logiikka maailmanlopun pelosta ja pelastumisen mahdollisuudesta.

Miten maailma loppuu?

Ilmastonmuutokseen liittyvästä, suomalaisesta keskustelusta voitiin diskurssianalyysin perusteella tunnistaa kolme erilaista vaihtoehtoa maailmanlopusta:

- biosfäärin tuhoutuminen eli biologisen elämän loppuminen maapallolta,
- maapallon muuttuminen asuinkeelvottomaksi ihmiselle, sekä
- olosuhteiden muuttuminen siinä määrin, että nykyisen kaltainen ihmiselämä muuttuu mahdottomaksi.

Viimeisenä mainittu on siinä mielessä ongelmallinen tutkimuksen kannalta, että voidaan kyseenalaistaa siinä olevan kyse maailmanlopusta, minkä lisäksi olosuhteiden muuttumisen konkreettiset seuraukset vaihtelevat keskustelussa merkittävästi. Nykyisen kaltaisella elämällä tarkoitetaan tässä yhteydessä useimmiten mm. liikenteeseen, matkustamiseen, asumiseen, syömiseen, kuluttamiseen ja tuotantoon liittyviä seikkoja. Tämän lisäksi viitataan negatiivisina ilmiöinä mm. nälänhätään, aavikoitumiseen, sään ääri-ilmiöihin ja ilmastopakolaisuuteen. Vaikka nämä kaikki mainitut ovat ilmastonmuutoksesta seuraavia, josain määrin jopa todennäköisiä skenarioita, on keskustelusta vaikea tunnistaa sitä, millä tavalla nämä kehityskulut johtavat nykyisen kaltaisen elämän päättymiseen, millä aikajänteellä ja missä osin maapalloa. Diskurssissa onkin tältä osin havaittavissa mahdollisesti tarkoitushakuista epämääräisyyttä.

Maailmanlopusta voidaan konkretian sijaan puhua myös allegorisesti, jolloin tulevaisuudenkuvien ajatellaan muuttuvan niin synkiksi, että elämä menettää merkityksellisyytensä. Tällöin tulisi kuitenkin pohtia elämään merkityksellisyyttä tuovia asioita ylipäätään: mitä ne ovat, ja minkä niistä menettäminen tekee elämästä merkityksentöntä? Historian valossa tarkasteltuna ihminen on ollut yllättävän sopeutuvainen ja selvinnyt sellaisistakin ajoista, joihin nykymaailman mukavuuksia ei ole osattu edes kuvitella. Ilmastokeskustelussa ”luopumisen” periaate näyttävyykin erikoisella tavalla: luopumista tulisi harjoittaa vain

ilmastonmuutoksen estämiseksi, mutta se nousee diskurs- sissa harvoin esille puhuttaessa maailmasta, jossa eletään ilmastonmuutoksen tapahduttua tai sen seurausten ilmet- tyä. Ylipäätään keskustelu ”elämisestä ilmastonmuutoksen kanssa” on vasta aluillaan, ja monet haluavat torjua koko keskustelun, koska pelkäävät sen johtavan heidän vaati- mistaan ilmastotoimista luopumiseen.

Maailmanlopusta voidaan lisäksi puhua uhkan sijaan uhkakuvana. Tällöin konkretilla ei ole edes merkitystä, ja oleellista on vain, että ihmisille on syntynyt *mielikuva* ilmastonmuutoksesta maailmanloppuna. Tämä on täysin perusteltavissa oleva näkemys, mutta ei tarkoita sitä, että tematiikan käyttö olisi oikeutettua, hyödyllistä tai toivotta- vaa. Päinvastoin, kuten tutkimuksessa myöhemmin osoi- tetaan, maailmanloppuun liittyvät mielikuvat ovat erittäin haitallisia paitsi yksilön, myös yhteiskunnan tasolla.

Infernaalisia visioita

Ilmastonmuutokseen liittyen esitetään toisinaan raamatul- lisia ja infernaalisia visioita. Usein puhutaan katastrofaali- sesta merenpinnan noususta. Tällöin vedotaan tieteellisiin tutkimuksiin, joiden mukaan merenpinta nousee 3,2 mm vuodessa, mutta mannerjään kiihtyvän sulamisen seu- rauksena jopa kaksi metriä vuoteen 2100 mennessä. Vaik- ka merenpinnan kahden metrin nousulla tulisi olemaan huomattavia vaikutuksia rannikkoseutuihin eri puolilla maailmaa, ei asiaa voi hyvällä mielikuvituksellakaan ni- mittää maailmanlopuksi. Mikäli kaikki mannerjää koko maapallolta sulaisi, nousisi merenpinta 65 metriä, mikä aiheuttaisi muuttoliikkeitä ja vakavia seurauksia mm. ruoantuotannolle. Mikään varteenotettava tutkimus ei kui- tenkaan esitä, että tällaista olisi tapahtumassa¹⁵. Ja vaikka näinkin merkittävä katastrofi tapahtuisi, olisi merenranta esimerkiksi Suomessa edelleen jossakin Mikkeli-Hämeen- linna-Forssa -linjan eteläpuolella, joten tämänkään teo- reettisen skenaarion nimittäminen maailmanlopuksi ei ole faktisesti perusteltua.

Toinen ilmastodystopia on ihmisten menehtyminen tulipaloihin ja kuumuuteen, jolloin vedotaan tutkimuk- seen, jonka mukaan vuonna 2100 jopa 74 % maailman väestöstä asuu lämpökuolemille alttiilla alueilla¹⁶. Tällöin pitää kuitenkin muistaa, että jo nyt lähes kolmasosa maail- man väestöstä asuu tällaisilla alueilla, eikä se tarkoita, että kyseisten alueiden väestö olisi menehtymässä. Kokonai- suudessa katsottuna lämpökuolemat ovat harvinaisia, ja niitä voidaan kuumimmillakin alueilla ehkäistä erilaisilla viilennyskeinoilla. Esitettäessä arvioita merenpinnan nou- susta tai helleaaltojen yleisyydestä, tulee lisäksi muistaa, että kyse on tämänhetkisen tieteellisen tiedon parhaasta

arviosta, jonka tulokset saattavat näyttäytyä sadan vuo- den kuluttua täysin eri valossa. Aivan oma kysymyksen- sä ilmastodystopioihin liittyen on ilmastonmuutoksenkin taustalla vaikuttava liikkakansoitusongelma. Tästä näkökul- masta katsottuna on ristiriitaista, että diskurssissa ollaan huolissaan sekä ilmastonmuutoksesta että maailman väes- tömäärää vähentävistä luonnonilmiöistä.

Milloin maailma loppuu?

Uskonnollisissa apokalypsitemoissa maailmanloppu ajoi- tetaan toisinaan tapahtuvaksi jonakin tietynä ajankoh- tana jopa päivän tarkkuudella. Monet saattavat muistaa Maya-kalenterin päätymiseen liittyneet maailmanlopun odotukset joulukuulta 2012. Toisaalta mm. kristillisessä perinteessä maailmanlopun tapahtumia on vaikea sijoittaa aikaan, ja ne ovat tavallaan ”aina odotettavissa ja lähellä”. Esimerkiksi kristittyjen vainot 200-luvulla ja Rooman val- taaminen 400-luvulla saivat aikansa kristityt olettamaan, että maailmanlopun tapahtumat ovat alkaneet. Myöhem- min myöhäiskeskiajan Euroopassa monet olettivat maa- ilmanlopun olevan käynnissä tai ainakin alkamaisillaan ruttoepidemian myötä. 1500-luvulla eläneet anabaptistit muuttuivat väkivaltaisiksi, kun heidän odottamansa maa- ilmanloppu ei tullutkaan. Aina tiedemiehetkään eivät osu tutkimuksissaan oikeaan, sillä Isaac Newtonin mukaan Kristuksen tuhatvuotisen valtakunnan piti alkaa vuonna 2000.

Ilmastonmuutokseen liittyvissä kauhuskenaarioissa puhutaan usein vuodesta 2100. Aikajänne muistuttaa joi- takin muita historian maailmanloppu-uskomuksia, sillä muulloinkin maailmanlopun on nähty tulevan suurin piir- tein kolmen sukupolven kuluttua. Tälle on olemassa psy- kologiset perusteet: liian kauaksi ulottuva aikajänne ei riit- täisi saamaan ihmisiä kiinnostumaan aiheesta, ja toisaalta liian lähelle asetettu määräaika sisältää riskin epäonnis- tuneesta ennustuksesta. Kun aikajänne asetetaan kolmen sukupolven päähän, sisältää se vielä kuviteltavissa olevan jatkumon omien lastenlasten elämään, jolloin ihmiset voi- vat samaistua helpommin tulevan sukupolven kärsimyks- siin. Kuitenkaan ennustuksen tekijät eivät tuolloin ole enää itse näkemässä lopputulosta eivätkä siten joudu vastuuseen virheellisistä tai valheellisista väitteistään.

Ilmastonmuutoksen apokalyptisessa tematiikassa maailmanlopun aikaulottuvuus on siinä mielessä mielen- kiintoinen, että sen mukaan maailmanloppu on lähellä, mutta vielä estettävissä. Tämä poikkeaa uskonnollisista apokalypsitemoista, sillä niiden mukaan maailmanloppu on yleensä väistämätön. Kuitenkin tämä estettävyys ai- heuttaa ilmastonmuutosdiskurssiin sisäisen logiikan, joka

muistuttaa eräänlaista ”win-win-tilannetta”. Kun erilaisia luonnonmullistuksia tai sään ääri-ilmiöitä havaitaan, voivat tematiikkaa käyttävät sanoa olevansa oikeassa ja syyttää muita riittämättömistä ilmastotoimista. Mikäli lähtulevaisuudessa tällaiset ilmiöt vähenevät tai keskilämpötilan nousu jopa pysähtyy, voivat tematiikkaa käyttäneet tällöinkin sanoa olleensa oikeassa, ja ilmastotoimia edistämällä estäneensä maailmanlopun. Riippumatta siitä, kehittykö ilmastonmuutos huonompaan tai parempaan suuntaan, voivat apokalyptista tematiikkaa käyttäneet siis sanoa profetallisesti olleensa oikeassa. Samalla logiikalla he voivat vaatia yhä lisää puhevaltaa ilmastonmuutosta koskevassa keskustelussa, sekä yhä enemmän määräysvaltaa käytännön ilmastotoimiin ja yhteiskuntien uudelleenjärjestelyyn liittyen.

Kulttimaisia piirteitä

Maailmanloppuun uskomisen ei ole ainoa yhtäläinen piire, joka ilmastodiskurssista löytyy uskonnollisten kulttien kanssa. Kultteja on tutkittu pitkään ja niihin on liitetty tiettyjä tunnuspiirteitä, jotka erottavat ne tavanomaisista uskonnoista. Apokalyptinen tematiikka tulee nähdä osana ilmastonmuutoskeskustelun muita kulttimaisia piirteitä, joita ovat mm.

- ilman pätevyyttä toimivien maallikoiden nouseminen auktoriteetti- tai keulakuva-asemaan, esim. Greta Thunberg, jota on kutsuttu jopa lapsiprofeetaksi,
- torjuva suhtautuminen kaikkeen kriittiseen keskusteluun,
- lasten indoktrinaatio eli kasvattaminen osaksi kultin sisäistä arvo- ja uskomusmaailmaa sekä
- kultissa olevien jatkuva riittämättömyyden tunne suuremman tavoitteen edessä, kokemus siitä, että ei ole koskaan ”tarpeeksi hyvä” tai toimi tarpeeksi asian eteen.

Uskonnollinen kultti voi olla tietyn keskushenkilön ympärille kehittynyt, sulkeutunut pienryhmä mutta myös laajempi liike kuten esimerkiksi skientologia tai jonkin aihealueen ympärille kehittynyt ilmiö, kuten ns. ufokultti. Ilmastonmuutoksen kulttimaiset piirteet voivat ilmetä sekä aiheeseen vihkiytyneiden pienryhmien keskuudessa että myös koko ilmastonmuutosaiheessa ilmiön tasolla. Täten henkilön ei tarvitse välttämättä kuulua mihinkään tiettyyn ryhmään ollakseen osa kulttia, vaan kaikki edellä mainitut piirteet voivat ilmentyä hänen käyttäytymisessään pelkätään julkisesta keskustelusta omaksuttujen vaikutteiden pohjalta.

Ilmastokeskustelussa on tutkimuksen perusteella havaittavissa yhtäläisyyksiä myös ns. millenarismiin, joka on eräs kultillisen uskonnollisuuden muodoista. Siinä keskeistä on tulevan, suuren yhteiskunnallisen muutoksen odotus, ja liikkeet saavat tyypillisesti käyttövoimansa itsensä alisteuksi tuntevilta väestöryhmiltä. Tyypillisesti nämä liikkeet uskovat, että

- ihanneyhteiskunta on saavutettavissa fyysisessä todellisuudessa eikä niinkään ”tuonpuoleisuudessa”,
- muutos ihanneyhteiskuntaan on sidoksissa historialliseen jatkumoon ja on siten väistämättä luonteeltaan poliittinen,
- muutos on kokonaisvaltainen, ilmentää täydellisyyttä ja muuttaa maanpäällisen elämän täysin.

Nämä ovat tyypillisiä piirteitä myös ilmastonmuutokseen fanaattisesti suhtautuvien keskuudessa, ainoastaan sillä erotuksella, että millenarismissa muutos saavutetaan usein yliluonnollisten voimien avustuksella ja liikkeet ovat yleensä agendaltaan maantieteellisesti paikallisia. Apokalyptisessa ilmastodiskurssissa voidaan erottaa selkeä dikotomia maailmanlopun ja ihanneyhteiskunnan välillä: vain ihanneyhteiskunnan toteutuminen voi estää maailmanlopun, eikä mitään vaihtoehtoa näiden väliltä ole olemassa. Koska ilmastonmuutos on globaali ilmiö, tarkoittaa tämä, että myös pelastuksen tuova ihanneyhteiskunta tulee toteuttaa maailmanlaajuisesti. Koska maailmanloppu on suurin kuviteltavissa oleva uhkakuva, on apokalyptista tematiikkaa käyttävillä keskustelussa enemmän painoarvoa verrattuna niihin, jotka puhuvat ilmastonmuutoksen haittavaikutuksista lievemmällä äänensävyllä. Tästä johtuen apokalyptista tematiikkaa käyttävillä on diskurssin sisällä valta – tai ainakin pyrkimys – sanella, millainen maailmanloppu pelastavan ihanneyhteiskunnan tulee olla.

Historiassa osa millenaristisista liikkeistä on ollut väkivaltaisen separatistisia ja toiminut aseellisesti, kuten esimerkiksi Perussa vaikuttanut maolainen Loistava polku -sissiliike.

Motiivit

Apokalyptisen tematiikan käyttämisen motiivit eivät olleet suoraan tämän tutkimuksen kohteena. Motiiveista voidaan päätellä jotakin asiayhteyden perusteella, mutta niiden tarkempi selvittäminen edellyttäisi laajempaa kvalitatiivista tutkimusta, joka kohdistuisi suoraan tematiikkaa käyttäneisiin henkilöihin. Tutkimuksen perusteella tematiikkaa käyttävät voidaan oletettujen motiivien osalta jakaa karkeasti neljään osaan:

- ilmastonmuutoksen aiheuttamaan maailmanloppuun vilpittömästi uskoviin, jotka haluavat käyttämällään retoriikalla estää maailmanlopun toteutumisen,
- niihin, jotka eivät oikeasti usko maailmanloppuun, mutta haluavat hyödyntää tematiikkaa ihmisten herättämiseksi ilmastonmuutoksen vastaisessa taistelussa,
- niihin, joilla on ilmastonmuutoksen estämiseen, tai sen nimissä toimimiseen, liittyviä omia taloudellisia motiiveja, sekä
- niihin, jotka näkevät ilmastonmuutoksen välillisenä keinona toteuttaa siirtyminen oikeudenmukaisempaan maailmaan mm. globaalien varallisuuserojen kaventamisen ja tulonsiirtojen myötä.

Jatkotutkimuksessa tulisi kiinnittää erityisesti huomiota viimeisenä mainittuun, sillä aiheeseen liittyen on tälläkin hetkellä olemassa merkittäviä kansainvälisiä hankkeita, kuten YK:n Agenda 2030, Maailman talousfoorumin ”Great Reset” -hanke ja EU:n sosiaalinen ilmastorahasto. Näissä kaikissa kestävä kehityksen teemat yhdistyvät tavoitteeseen ”tasa-arvoisemmasta maailmasta”, jolloin koko ilmastonmuutos saattaa olla välillinen seikka, jota hyödynnetään pelotteena alueellisen ja globaalin varallisuuden uudelleenjärjestelyssä, todellisten motiivien ollessa ideologisia. Olivat motiivit todellisia tai peitettyjä, on ilmastonmuutoksen estäminen tältä osin saanut vahvoja millenaristisia piirteitä, joiden yhteiskuntia muokkaava vaikutus on siirtymässä diskurssista konkreettisten, poliittisten toimien tasolle.

Ilmastonmuutos on myös bisnestä

Kun pohditaan syitä liioitellulle kielenkäytöllä ilmastokeskustelussa, tulee huomata, että ilmastonmuutoksen torjunnan ympärille on rakentunut merkittävää liiketoimintaa. Suomessa on jo yli 4000 ns. clean tech -alan yritystä, ja Elinkeinoelämän keskusliiton mukaan ilmastoratkaisujen osuus Suomen taloudesta oli viime vuonna 40 miljardia euroa, vientitulojen ollessa jo yli 10 miljardia¹⁷. EU:n elvytyspaketin suuntaaminen osittain ilmastokohteisiin lisää edelleen ilmastobisneksen kasvumahdollisuuksia, samoin Marinin hallituksen kunnianhimoinen ilmastopolitiikka. Vaikka tutkimuksessa ei havaittu suoraa yhteyttä ilmastonmuutoksen torjunnasta taloudellisesti hyötyvien yritysten ja apokalyptisen tematiikan välillä, on selvää, että maailmanlopusta puhuminen luo parempia kasvuedellytyksiä kyseisille yrityksille, sillä tematiikka on omiaan mm. lisäämään erilaista sääntelyä. Tällaiset yritykset omistajineen ovat siten hyötyjiniä liioitellussa ja uskomuksien tasolla liikkuvassa ilmastodiskurssissa, tuottaessaan hyödykkeitä, joiden kysyntä perustuu pelkästään ilmastonmuutokseen liittyvään sääntelyyn.

Tematiikan vaaroja

Viime vuosina monet ilmastotutkijat ovat luopuneet apokalyptisen tematiikan käyttämisestä ns. ”poika, joka huusi sutta” -ilmiön vuoksi. Tällä tarkoitetaan sitä, että kun jollakin vaaralla pelotellaan tarpeeksi, ja kun asia ei lopulta konkretisoidukaan, saattaa seurauksena olla välinpitämättömyys vaarasta, vaikka sen juurisyyt olisivat edelleen olemassa. Toisin sanoen, kun maailmanlopun kuvastolla pelotellut ihmiset eivät havaitse maailmanloppuun viittaavia merkkejä elinympäristössään vuosien ja vuosikymmenten aikana, saatetaan koko ilmastoteema unohtaa ja jopa torjua valheellisena.

Tämän lisäksi apokalyptisen tematiikan käyttämisellä saattaa olla vaarallisia lyhyen aikavälin seurauksia. Tematiikan käyttäminen varsinkin nuoreen kohdeyleisöön aiheuttaa todistetusti ilmastoahdistusta, josta tutkimusten mukaan kärsii jo joka neljäs nuori¹⁸. Tämä ei ole yllättävää, sillä esimerkiksi Suomen kirjastoseuran mukaan ilmastonmuutosta on käsitelty lapsille ja nuorille suunnatussa kirjallisuudessa koko 2000-luvun ajan nimenomaan dystopioiden kautta. Vaikka kyse on fiktiivisestä kirjallisuudesta, on aiheen kiinnittyminen todellisen elämän ilmastonmuutokseen ilmeinen vaara juuri lasten ja nuorten osalta, ja tällöin julkisessa keskustelussa esiintyvä apokalyptinen tematiikka toimii ikään kuin siltana faktan ja fiktion välillä.

Tematiikka saattaa aiheuttaa myös henkilöiden radikalisoitumista ilmastokysymysten osalta, ja voi lopulta johtaa viranomaistenkin noteeraaman ilmastoterrorismin syntymiseen¹⁹. Toistaiseksi mm. Elokapina-liike on ilmoittanut toimivansa väkivallattomasti, mutta mikäli se siirtyy ottamaan mallia ääriivasemmistolaisista anarkistiliikkeistä, on oletettavissa olevana kehityskulkuna ainakin omaisuuden vahingoittamisen katsominen oikeutetuksi. Kun tällaiset toimijat kokevat panoksena olevan olemassaolon jatkumisen maapallolla, ei myöskään ihmisten vahingoittaminen ole poissuljettua, ja tällaisia lausuntoja onkin jo löydettävissä sosiaalisen median keskusteluista²⁰.

Ilmastoterrorismin lisäksi merkittävä vaara ovat tematiikan aiheuttamat ylilyönit ilmastopolitiikassa: kun päätöksiä tekevät poliitikot uskovat motiivinaan olevan maailman pelastaminen tuhoutumiselta, saattavat ilmastotoimien taloudelliset seuraukset sekä niistä seuraava inhimillinen kärsimys vaikuttaa pieneltä tai ainakin hyväksyttävissä olevalta. Päätöksenteko ei tällöin perustu faktoihin vaan uskomuksiin ja epärationaalsiin pelon tunteisiin, sillä vaikka ilmaston lämpenemisellä on merkittäviä seurauksia, ei mikään varteenotettava ilmastotutkimus esitä, että maapallon biosfääri olisi tuhoutumassa tai maapallo muodostumassa elinkelvottomaksi ihmiselle havaittavissa olevan lämpötilan

nousun seurauksena. Esimerkiksi pääministeri Sanna Marin on sanonut, että ”ilmastonmuutoksessa on kyse planeettamme tulevaisuudesta”, ja että ”myös tulevat sukupolvet ansaitsevat maapallon, jolla voi elää”²¹, mikä viittaa uskumukseen ilmastonmuutoksesta maailman- tai ainakin ihmiskunnan loppuna. Marin on lisäksi esittänyt, että koronapandemian syynä olisi ilmastonmuutos²².

Tällöin voidaankin kysyä: mikä ero käytännössä esimerkiksi hiilineutraalisuustavoitteiden osalta olisi ilmasto- toimilla, jotka perustuvat ilmastonmuutoksen todennettavissa oleviin haittoihin ja toisaalta kuviteltuun oletukseen maailmanlopusta? Kysymykseen ei tämän tutkimuksen puitteissa voida vastata, mutta oletettavaa on, että apokalyptisen tematiikan motivoimat ilmastopäätökset johtavat käytännössä ylilyön-teihin verrattuna siihen, että päätöksiä tehdään realistisesti ilmastonmuutoksen todennettuihin haittavaikutuksiin perustuen.

Johtopäätöksiä

Tutkimus osoitti, että kautta historian on löytynyt ihmisiä, jotka ovat uskoneet maailmanlopun olevan lähellä. Suurimpana ilmastoon liittyvänä pelkona aiemmin 1900-luvulla oli ilmaston kylmeneminen ja uusi jääkausi. Ilmastoon liittyen apokalyptista tematiikkaa on käytetty jo 1980-luvun otsonikatokeskustelusta alkaen. Siirryttäessä otsonikadosta ilmaston lämpenemiseen liittyvään keskusteluun 1990-luvun puolivälistä alkaen, on saman tematiikan hyödyntämistä jatkettu paitsi ympäristöaktivistien, poliitikkojen ja toimittajien, myös tutkijoiden toimesta. Viime vuosina keskustelussa on siirrytty kylmenemisen tai lämpenemisen sijaan puhumaan mitä tahansa muutoksia kattavasta ilmastonmuutoksesta.

Keskustelusta on tunnistettavissa uskonnollista profetointia ja uskonnoille tyypillisiä infernaalisia visioita.

Lisäksi keskustelu on saanut yhä enemmän kultillisia ja millenaristisia piirteitä, ja siitä on löydettävissä kahtiajako maailmanlopun ja siltä pelastavan ihanneyhteiskunnan toteutumisen väliltä. Tämä dikotomia aiheuttaa keskusteluun mekanismin, jonka mukaisesti apokalyptista tematiikkaa käyttävillä on pyrkimys sanella minkälainen yhteiskunnan tulisi olla. Tästä keskustelusta ollaan siirtymässä käytännön poliittisten päätösten tasolle erilaisen sääntelyn ja kansainvälisten, eriarvoisuuden vähentämiseen pyrkivien hankkeiden kautta.

Monelle tutkijalle maailmanlopusta puhuminen on saattanut olla keino yrittää havahduttaa ihmisiä ilmastonmuutoksen vaaroihin, vaikka he eivät itse pitäisikään mahdollisena, että esimerkiksi kolmen tai edes kuuden asteen nousu keskilämpötiloissa johtaisi biosfäärin romahkamiseen tai maapallon muuttumiseen elinkelvottomaksi ihmiselle. Vasta viime vuosina tutkijat ovat heränneet apokalyptisen tematiikan vaaroihin, lähinnä siitä syystä, että teeman käyttämisestä saattaa lopulta olla enemmän haittaa kuin hyötyä ilmastonmuutoksen vastaisessa taistelussa. Tämän tutkimuksen puitteissa on lisäksi tunnistettu tematiikan käyttämisestä aiheutuvina vaaroina

- ilmastoahdistukseen liittyvät psykologiset ongelmat varsinkin nuorilla,
- ilmastoterrorismin uhka sekä
- mahdollinen – jopa todennäköinen – ylireagointi ilmastopolitiikassa.

Näistä syistä johtuen tutkimuksen lopputulemana voidaan todeta, että ilmastokeskustelussa käytetyt viittaukset maailmanloppuun, viimeisiin hetkiin, eksistentiaaliseen kysymykseen ja ajan loppumiseen ovat paitsi virheellisiä, myös haitallisia ja vahinkoa aiheuttavia.

Viittaukset

1. Elokapina, <https://elokapina.fi/faq>, poimittu 14.10.2021.
2. Johnson, W. (2017). End of Days – An Encyclopedia of the Apocalypse in World Religions.
3. McCants, W., (2015). The ISIS Apocalypse: The History, Strategy and Doomsday Vision of the Islamic State. New York: St. Martin's Press.
4. Hill, C., (1990). Antichrist in Seventeenth Century England. Lontoo: Verso.
5. McQueen, A., (2018). Political Realism in Apocalyptic Times. Cambridge University Press.
6. Uusi-uutiset, 19.1.2021. Tutkijat: maailmanloppu on estettävä.
7. Iltasanomat, 6.10.2018. Pysäyttävä raportti ilmastonmuutoksesta: maailmalla on 11 vuotta aikaa.
8. Yle, 12.12.2018. Ilmastonmuutos on ihmiskunnan kohtalonkysymys.
9. Helsingin sanomat, 3.7.2021. Kanada on liekeissä, ja sen pitäisi olla viimeinen varoitusmerkki Suomelle, sanoo ilmastotutkija.
10. Iltalehti, 7.6.2019. Loppu on käsillä, ennustaa raportti: Ihmiskunta voi tulla tiensä päähän jo 30 vuoden kuluttua.
11. Pihlström, S. (2020). Ilmastonmuutos eksistentiaalisena uhkana. Helsingin yliopisto.
12. Tekniikka ja talous, 26.2.2021. Tutkijat varoittavat tekevästä tuomiopäivän ilmastoprofetoita, ettei uskottavuus kärsi – maailmanloppu on ollut aina keskimäärin 20 vuoden päässä 1970-luvulta alkaen.
13. Collins, J. (2003). From Prophecy to Apocalypticism: The Expectation of the End. New York: Continuum.
14. Yle, 14.12.2015. Ilmastonmuutos voi lisätä tulivuorenpurkauksia Islannissa.
15. Global Catastrophic Risks 2018.
16. Global Risk of Deadly Heat, 2017.
17. Elinkeinoelämän keskusliitto, tilastot 2020.
18. Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Ilmastotunteet -kyselytutkimus, Kantar TNS, 2019.
19. MTV Uutiset, 25.5.2019. Supon päällikkö Antti Peltari MTV:lle: Ilmastoterrorismi on uhakuva, johon Suojelupoliisi varautuu.
20. Suomen Uutiset, 29.9.2021. Tappamiseen ja väkivaltaan yllyttäminen somessa ei ollut rikos – valtakunnansyyttäjä Toiviainen ei nosta syytettä vasemmistoliiton ex-toiminnanjohtajalle vihakirjoituksista.
21. STT Info, 18.10.2018. SDP:n Marin vaatii päästötavoitteiden pikaista tarkistamista.
22. Iltalehti, 19.5.2021. Pääministeri Marin väitti pandemian olevan seuraus ilmastonmuutoksesta – näin asiantuntija kommentoi.

Lähteet

- Anshelm, J. & Hultman, M., (2014). *Discourses of Global Climate Change: Apocalyptic Framing and Political Antagonism*. London: Routledge.
- Bangert, K., (2021). *Climate Change and Eschatology. Beyond Belief*, Springer Nature Switzerland.
- Barnet, L. (2015). *The Theology of Climate Change: Sin as Agency in the Enlightenment's Anthropocene*. *Environmental History*, Volume 20 Issue 2, 2015.
- Cox, J. & Worthington, T. (2016). *The 'Antibiotic Apocalypse' – Scaremongering or Scientific Reporting?* *Trends in microbiology*, Volume 25, 2016.
- Fagan, M., (2017). *Who's afraid of the ecological apocalypse? Climate change and the production of the ethical subject*. *The British Journal of Politics and International Relations*, Vol 19 Issue 2, 2017.
- Feinberg, M. & Willer, R., (2011). *Apocalypse Soon?: Dire Messages Reduce Belief in Global Warming by Contradicting Just-World Beliefs*. *Psychological Science*, Vol 22 Issue 1, 2011.
- Globus, R. & Taylor, B. (2012). *Environmental Millennialism*. Kirjasto Wessinger, C. (toim.), *The Oxford Handbook of Millennialism*, 2012.
- Harper, E. (2019). *Ecological Gentrification in Response to Apocalyptic Narratives of Climate Change: The Production of an Immuno-political Fantasy*. *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 44 Issue 1, 2019.
- Heiss, J., Wieser, W. & Eltschinger, V., (2020). *Cultures of Eschatology. Volume 1: Empires and Scriptural Authorities in Medieval Christian, Islamic and Buddhist Communities*. De Gruyter Oldenbourg.
- Klein, S. & Watson-Manheim, M. (2020). *Robo-apocalypse cancelled?* *Journal of Information technology*, Volume 35, 2020.
- Kotva, S. & Mebius, E., (2021). *Rethinking Environmentalism and Apocalypse. Anamorphosis in the Book of Enoch and Climate Fiction*. *Religions*, Volume 12 Issue 8, 2021.
- Kuehn, E. (2021). *The idea of the end: Kant's philosophical eschatology*. *International journal of philosophy and theology*, Volume 82 Issue 1, 2021.
- Methmann, C. & Rothe, D., (2012). *Politics for the day after tomorrow: The logic of apocalypse in global climate politics*. *Security Dialogue*, Vol 43 Issue 4, 2012.
- Moo, J. (2015). *Climate Change and the Apocalyptic Imagination: Science, Faith and Ecological Responsibility*. *Zygon Journal of Science and Religion*, Volume 50 Issue 4, 2014.
- Permanto, S. (2019). *The End of Days: Climate Change, Mythistory, and Cosmological Notions of Regeneration*. Kirjasto Bold, R. (toim.) *Indigenous Perceptions of the End of the World*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Pinzani, A., (2018). *The new millenarianism: On the end of the world and of capitalism as we know them*. *Civitas - Revista de Ciências Sociais*, Volume 18, 2018.
- Skrimshire, S. (toim.), (2012). *Future Ethics: Climate Change and Apocalyptic Imagination*. *Political Studies Review*, Volume 10 Issue 2, 2012.
- Skrimshire, S. (2013). *Climate Change and Apocalyptic Faith*. *WIREs Climate Change*, Volume 5 Issue 2, 2013.
- Skrimshire, S. (2019). *Activism for End Times: Millenarian Belief in an Age of Climate Emergency*. *Political Theology*, Volume 20 Issue 6, 2019.
- Styfahls, W. (2015). *Evil in History: Karl Löwith and Jacob Taubes on Modern Eschatology*. *Journal of the History of Ideas*, Volume 57 Issue 1, 2015.
- Toit, P., (2021). *Paul, empire and eschatology*. *Hervormde teologiese studies*, Volume 77 Issue 4, 2021.
- Tomašević, M., (2016). *Power of revelations: Eschatology, apocalyptic literature and millenarism*. *Etnoantropološki problem*, Volume 11, 2016.
- Trompf, G., (2000). *Millenarism: History, Sociology, and Cross-Cultural Analysis*. *Journal of religious history*, Volume 24, 2000.
- Ryan, P., (2017). *On Eschatology*. *Nova et vetera*, Volume 15 Issue 3, 2017.
- Wojcik, D., (1999). *The End of the World As We Know It: Faith, Fatalism, and Apocalypse in America*. New York: NYU Press.

SUOMEN PERUSTA

Suomen Perusta -ajatuspaja
www.suomenperusta.fi
Iso Roobertinkatu 4, 00120 HELSINKI